

Ekonomická efektivnost jako předpoklad multifunkčního zemědělství:

Economic Efficiency as a Presumption of Multifunctional Agriculture:

Anotace:

Cílem příspěvku je nalezení vhodného přístupu k hodnocení ekonomické efektivnosti zemědělských podniků v podmínkách multifunkčního zemědělství pomocí ukazatele konstruovaného na základě upravené účetní přidané hodnoty, protože neefektivní činnost není trvale udržitelná a u multifunkčního zemědělství se předpokládá tento princip trvalé udržitelnosti.

Summary:

Multiple-functional agriculture assume the axiom of the efficiency in order to be sustainable development. The aim of paper is a consideration of availability of the indicator – modified accounting value added for valuation economic efficiency agricultural firms in conditions of multiple-functional agriculture.

Klíčová slova:

efektivnost, účetní přidaná hodnota, dotace, multifunkční zemědělství

Key words:

efficiency, accounting value added, subsidies, multiple-functional agriculture

Úvod:

V posledních 3 letech vykazuje české zemědělství značně rozkolísané ekonomické výsledky neboť v roce 1998 činil celkový hospodářský výsledek ztrátu 0,44 mld. Kč. V roce 1999 dosáhla celková ztráta 2,1 mld. Kč a v roce 2000 vykázalo odvětví zemědělství neuvěřitelný obrat k pozitivnímu výsledku a to ve výši 3,7 mld. Kč. Příčiny těchto výkyvů je třeba hledat především v mimořádném meziročním propadu cen zemědělských výrobců v roce 1999 a v roce 2000 byla ziskovost způsobena mimořádnou dotací z titulu náhrady negativních důsledků sucha a to ve výši 5 mld. Kč. Tyto přislíbené prostředky si podniky vedoucí podvojně účetnictví museli zahrnout do ostatních provozních výnosů, ale dotace byla vyplacena k 31.12. 2001 jen ve výši 850 mil. Kč. Toto opatření mělo zajistit dostatečnou platební schopnost postižených podniků, ale efektem byl pravý opak, protože nevyplacená část dotace vedla ke zvýšení daňového základu a následně vyšší odvedené dani z příjmu s negativním vlivem na platební schopnost zemědělských prvovýrobců.

Pokud se budeme zajímat o výkonnost zemědělských podniků, včetně schopnosti jejich přežití a konkurenceschopnosti je třeba přihlédnout k celkovému výsledku odvětví zemědělství alespoň od roku 1991, kdy začala ekonomická transformace z centrálně řízeného hospodářství na tržní ekonomiku. Od tohoto roku vykazuje zemědělství kumulovanou ztrátu ve výši 39,54 mld. Kč. Nepříznivou ekonomickou výkonnost odvětví, která je doprovázena i klesajícím významem odvětví zemědělství na tvorbě hrubého domácího produktu a na míře zaměstnanosti, nejvíce ovlivnily v dosavadním reformním období následující faktory:

- i) výchozí podmínky na počátku ekonomické transformace v podobě předreformních dluhů vůči státu, zastaralé velkovýrobní technologie, fragmentované vlastnictví půdy, sociální role velkých zemědělských podniků na venkově;

- ii) podmínky reformního období projevující se vlastnickou transformací ve formě restituce, transformace a privatizace bez půdy, zemědělská politika s nízkou úrovní ochrany a celková její nestabilita, pomalejší restrukturalizace ostatních sektorů zejména zpracovatelského průmyslu, nerozvinutý trh s půdou a liberalizace cen;
- iii) nové faktory působící po roce 1996 v podobě poklesu světových cen, poklesu výkonnosti celého národního hospodářství, růst nezaměstnanosti, nová opatření zemědělské politiky a stále více intenzivněji působící přírodní katastrofy, kterými jsou záplavy, hraboši a sucho.

Cíl:

Tento příspěvek je zaměřen na část problematiky týkající se zhodnocení ekonomické efektivnosti zemědělských podniků podle přírodně klimatických podmínek (výrobní oblasti charakterizovány výrobní oblastí) a podle výrobního zaměření zemědělských podniků (procentické zastoupení dílčích tržeb z jednotlivých druhů výrob na celkových tržbách).

Cílem příspěvku je stanovit ukazatel, který bude vhodně charakterizovat ekonomickou efektivnost podniků, která nebude zohledňovat podporu státu a umožní tak diferencovat úspěšné a méně úspěšné podniky. Na základě stanoveného ukazatele prověřit zda existuje statisticky významná závislost mezi tímto ukazatelem a výrobní oblastí a výrobním zaměřením.

Příspěvek je součástí řešení projektu NAZV QC 0110/2000 - „Hodnocení struktury a kvantifikace faktorů ovlivňujících intenzitu zemědělské výroby. Charakteristické znaky, dopady a jejich ekonomické hodnocení“.

Metodika:

Výzkum byl prováděn na výběrovém souboru, který čítal 23 zemědělských podniků. Z nich bylo 11 akciových společností, 10 družstev a 2 společnosti s ručením omezeným. Dva podniky hospodaří v kukuřičné výrobní oblasti, pět v řepařské, pět v bramborářské, šest v bramborářsko ovesné a pět v horské.

Tabulka č.1: Zastoupení podniků ve sloučených výrobních oblastech:

Výrobní oblast	Označení	Počet podniků	% zastoupení
Kukuřičná + řepařská	K + Ř	7	30,4
Bramborářská + bramborářsko – ovesná	B + BO	11	47,8
Horská	H	5	21,7

Vhodným ukazatelem pro měření ekonomické výkonnosti se schopností diferencovat úspěšné a méně úspěšné podniky bez zohlednění státní podpory v podobě dotací se jeví ukazatel přidaná hodnota snížená o osobní náklady, daně a poplatky a odpisy. Pro analýzu závislosti ekonomické výkonnosti podniku a jeho výrobním zaměřením a přírodně klimatickými podmínkami byla použita regresní analýza.

Výsledky:

Pro zhodnocení ekonomické výkonnosti zemědělských podniků v jednotlivých výrobních oblastech v letech 1998 – 2000 byl vybrán **ukazatel účetní přidané hodnoty snížený o osobní náklady, daně a poplatky a odpisy¹⁾**.

Účetní přidaná hodnota ve své podstatě vyjadřuje velikost podnikatelského přebytku z obchodní a provozní činnosti, který je závislý na efektivnosti využití výrobních faktorů (efektivnost technologická) a na efektivnosti umístění vyrobené produkce na trhu (efektivnost alokační²⁾). Z tohoto hrubého podnikatelského přebytku ovlivněného schopností „správně vyrobit a prodat“ musí být následně odměněny zaměstnaní lidé v podobě osobních nákladů, formou daní a poplatků odměnit stát za tvorbu a udržování institucionálního prostředí a v podobě odpisů zajistit reprodukci investičního majetku. Účetní přidaná hodnota vyjadřuje přebytek z hlavní výdělečné činnosti pro úhradu dalších provozních a finančních nákladů případně pro rozvoj podniku. Při záporné hodnotě není zajištěna ani prostá reprodukce majetku a z dlouhodobého hlediska není únosná.

Ukazatel účetní čisté přidané hodnoty ve své podstatě hodnotí životaschopnost jednotlivých podniků bez zásahu státu v podobě daní a subvencí. Další výhodou ukazatele účetní čisté přidané hodnoty resp. čistého podnikatelského přebytku (dále jen ČPH) oproti ukazatelům rentability počítané např. z provozního hospodářského výsledku je, že při srovnávání podniků neobsahuje výnosové a nákladové položky, o jejichž tvorbě a výši v mezích zákona rozhoduje sama účetní jednotka. Jedná se o tvorbu a rozpouštění opravných položek, rezerv. a dále položek spojených s nepravděpodobnou činností jako je prodej investičního majetku nebo materiálu. Tzn. že hodnotí pouze hlavní pravidelnou provozní činnost podniku očištěnou od mimořádných událostí souvisejících s provozní činností.

Nevýhoda tohoto ukazatele je dána skutečností, že velikost odpisů je dána odpisovou politikou jednotlivých podniků a dále nezohledňuje vliv kapitálové struktury tedy zadluženosti. Tu však můžeme snadno odstranit pokud od hodnoty čisté přidané hodnoty odečteme nákladové úroky.

Rozdíly v ekonomické efektivnosti v jednotlivých výrobních oblastech měřené pomocí účetní přidané hodnoty a účetní čisté přidané hodnoty jsou patrné z následujících tabulek a grafů.

Způsob výpočtu účetní čisté přidané hodnoty je odlišný od evropského způsobu výpočtu³⁾. Podle řešitelů je účetní čistá přidaná hodnota vhodnější pro hodnocení podniků za současné ekonomické situace podniků v zemědělství, kdy jsou z účetní přidané hodnoty nejprve uhrazovány mzdové náklady, poté daně a na závěr odpisy, které již v mnoha případech nejsou uhrazeny v plné výši. V makroekonomickém způsobu výpočtu jsou nejdříve uhrazovány odpisy z hrubé přidané hodnoty a teprve následně mzdové náklady a pachtovné, což by vedlo k nezajištění odměny pracovníkům.

¹ PH – osobní náklady – daně a poplatky – odpisybudeme jej nazývat čistá přidaná hodnota (ČPH)

² Bervidová, L.: Oba typy efektivnosti spolu souvisejí a vzájemně se ovlivňují. Vysoká úroveň technologické efektivnosti je předpokladem výroby kvalitní produkce s minimální spotřebou výrobních faktorů. Kvalitní produkce s minimálním jednotkovým nákladem má v podmínkách dokonalé konkurence větší šanci na umístění na trhu, splňuje předpoklady vyšší efektivnosti alokační.

³ Viz. kapitola č.4 Zpracování standardních výstupů z výběrového šetření testovacích podniků (FADN) podle metodiky EU, Zelená zpráva 1999

Tabulka č. 2: Ekonomická efektivnost podniků podle VO v letech 1998 – 2000 v Kč/ha:

VO	ROK	Výkony	Výkon. spotřeba	Přidaná hodnota	Osobní náklady	Daně	Odpisy	ČPH	Dotace *)	Dotace z dotaz. šetření	Výnos hospodaření	Prov. ozní HV	HV za účetní období	PP
Ř+K	1998	45216	29078	16138	10649	821	4799	153	1763	1684	1837	153	-4320	1,7
Ř+K	1999	41380	27110	14270	9568	741	6038	-1891	1970	1956	65	-977	-1434	1,6
Ř+K	2000	40931	26598	14334	8828	809	4841	55	3995	3951	4006	2371	1934	1,7
B+BO	1998	49177	32701	16475	11807	571	5004	-125	2227	2212	2087	2245	1110	1,4
B+BO	1999	43488	28836	14651	10751	493	5010	-1043	4004	3085	2042	159	-225	1,4
B+BO	2000	46518	30926	15593	11167	531	5219	-709	3909	3375	2666	1591	835	1,5
H	1998	25869	14142	11726	10035	282	4262	-2458	3933	3935	1477	828	434	1,2
H	1999	25197	14639	10558	10074	327	4380	-3940	4937	4322	382	1137	690	1,1
H	2000	27080	15561	11520	9989	320	4575	-3166	5000	4736	1570	1470	627	1,2

Výkony = tržby z prodeje vlastních výrobků a služeb + změna stavu zásob + aktivace kapitálových výdajů

Výkonová spotřeba = externí materiálové vstupy a služby

**)za dotace jsou považovány ostatní provozní výnosy, ve kterých jsou dotace zahrnuty*

ČPH.....čistá přidaná hodnota

Výnos hospodaření = ČPH + dotace

PP.....produktivita práce = přidaná hodnota / osobní náklady

Z tabulky č.2 vyplývá, že ve výkonech mezi roky 1998 a 1999 došlo k výraznému propadu v neúrodnějších výrobních oblastech o 7,3 % a ve středně úrodných oblastech o 11,6 % z důvodu meziročního poklesu cen zemědělských výrobců o 11,7 %. V horské výrobní oblasti došlo ke snížení výkonnosti jen o 2,7 % z hodnoty 25 869 Kč/ha v roce 1998 na 25 197 Kč/ha v roce 1999. Horskou výrobní oblast tak výrazně pokles cen nezasáhl, protože svůj příjem zajišťují z necelé 1/3 tržeb z jiných činností než je živočišná a rostlinná produkce⁴).

V následujícím roce 2000 dochází k meziročnímu zvýšení cen zemědělských výrobců o 9,2 % což vede k růstu výkonů o 7 % v horské a B+BO výrobní oblasti. Naopak v Ř+K výrobní oblasti dochází k poklesu výkonů, který je způsoben suchem v průběhu roku 2000.

Ve výkonové spotřebě dochází také k mírnému poklesu s ohledem na menší meziroční pokles cen vstupů do zemědělství v roce 1999 a v roce 2000 z důvodu většího meziročního růstu cen vstupů než farmářských cen. V důsledku těchto disproporciálních temp růstu dochází k otevírání tzv. cenových nůžek a nižší spotřeba vstupů působí na extenzitu hospodaření a celková kumulovaná ztráta odvětví zemědělství potvrzuje nedostatečnou tvorbu vlastních zdrojů a vnitřní zadlužení. Na tuto nepříznivou situaci zareagovala agrární politika několika dotačními programy na podporu cen vstupů do zemědělství a přímými dotacemi.

Rozdílem výkonů a výkonové spotřeby získáme účetní přidanou hodnotu, která činila ve výběrovém vzorku podniků v roce 2000 v neúrodnějších oblastech 14 334 Kč/ha z.p. ve středně úrodných oblastech 15 593 Kč/ha. V průběhu let 1998 a 2000 dosahuje rozdíl mezi těmito oblastmi průměrně 660 Kč/ha. Účetní přidaná hodnota v horské oblasti je o 3 000-4000 Kč/ha nižší oproti úrodnějším oblastem z důvodu nižší intenzity výroby.

Z přidané hodnoty je následně odměn stát a výrobní faktory práce a hmotný kapitál. Tím získáme čistou přidanou hodnotu. V horské a středně příznivých výrobních oblastech je ve všech třech letech záporná přidaná hodnota, přičemž největší propad je zaznamenán v roce 1999 způsobený poklesem farmářských cen. Čerpání účetní hrubé přidané hodnoty podle výrobních oblastí v letech 1998 – 2000 je znázorněno v grafech č. 1-3.

⁴ Z dotazníkového šetření projektu IDARA 2000 (VÚZE-Praha) zaměřeného na diversifikaci zemědělského příjmu vyplynulo, že 81 % respondentů právnických osob, kteří provozovali vedle zemědělské činnosti i nezemědělskou, považuje za důvod pro diversifikaci vytvoření dodatečného příjmu; 80 % respondentů – ze zemědělství jsou nejisté příjmy; 52 % respondentů – vytvořit nezemědělský příjem a ten investovat do zemědělství a 48 % respondentů – zajistit vyrovnaný příjem. Jen v 19 % respondentů uvedlo důvod pro diversifikaci využití nadbytečné pracovní síly.

Pouze v **nejlepších výrobních oblastech** je v průměru zajištěna v letech 1998 a 2000 i prostá reprodukce investičního majetku z vlastní podnikatelské činnosti a zbývá přebytek vytvořený vlastní činností na úhradu ostatních provozních a finančních nákladů jehož průměrná hodnota činí 153 Kč/ha v roce 1998 (kladnou hodnotu ukazatele vykázalo 5 podniků ze 7), -1 891 Kč/ha v roce 1999 (kladnou hodnotu dosáhly 3 podniky) a 55 Kč/ha v roce 2000 (kladnou hodnotu vykázaly 3 podniky).

V **B+BO** výrobní oblasti byla situace v dosahování čisté přidané hodnoty následující: v roce 1998 -125 Kč/ha (kladná hodnota 7 podniků z 11), v roce 1999 -1 043 Kč/ha (kladná hodnota u 3 podniků z 11) a v roce 2000 -709 Kč/ha (kladná hodnota u 5 podniků z 11).

Nejhorší bilanci čisté přidané hodnoty vykazují podniky v horské výrobní oblasti v roce 1998 ve výši -2 458 Kč/ha, v roce 1999 -3 940 Kč/ha a v roce 2000 -3 166 Kč/ha. Za všechny tři sledované roky ani jeden z 5 podniků v horské výrobní oblasti nedosáhl kladné hodnoty. Tato záporná hodnota je způsobena především relativně vysokými pracovními náklady, které odčerpávají téměř celou přidanou hodnotu.

V grafech č. 1-3 v příloze je možné sledovat vývoj velikosti přidané hodnoty, její čerpání formou odměn výrobním faktorům (práce a hmotný kapitál)⁵) a státu. Vliv dotační politiky a úvěrové zadluženosti je zachycen v grafech č. 4-6.

Za 3-leté období dosáhly kladné čisté přidané hodnoty pouze podniky v řepařské a kukuřičné výrobní oblasti a to s hodnotou 153 Kč/ha z.p. v roce 1998 a 55 Kč/ha v roce 2000. V roce 1999 dosáhla ČPH záporné hodnoty 1.891 Kč. Takovéto prudké snížení v roce 1999 bylo vyvoláno změnou daňové doby odpisování, protože řada podniků z důvodu snazší evidence používá daňové odpisy jako účetní. V roce 1998 činila hodnota ČPH v bramborářské a bramborářsko-ovesné výrobní oblasti hodnotu -125 Kč/ha a v horské - 2.458 Kč/ha. V roce 1999 je vývoj ČPH podobný jako v nejméně rozvinutých oblastech, protože v bramborářské a bramborářsko-ovesné VO dochází poklesu na hodnotu -1.043 Kč/ha a v horské na hodnotu - 3.940 Kč/ha. V roce 2000 došlo k mírnému snížení záporné hodnoty v B a BO VO na -709 Kč/ha a v H VO na hodnotu -3.166 Kč/ha.

Z uvedeného vyplývá, že „bez zásahu dotační politiky“⁶) jsou schopni zajistit úhradu odměny všem výrobním faktorům včetně zajištění prosté reprodukce hmotného majetku pouze podniky z řepařské a kukuřičné výrobní oblasti. Rok 1999 je výjimečný s ohledem na změnu doby odepisování majetku ve všech výrobních oblastech. V roce 2000 je pozoruhodné velmi nepatrné snížení přidané hodnoty, které by mohlo potvrzovat názory odborníků, že škody způsobené suchem nebyly v takové výši, jak bylo uvedeno. Bylo by třeba ještě prověřit, zda do jaké míry byl pokles přidané hodnoty způsoben druhou složkou přidané hodnoty, kterou je výkonová spotřeba. V roce 2000 je skutečně možné předpokládat snížení nakupovaných vstupů, neboť došlo k meziročnímu nárůstu cen vstupů.

Co je příčinou záporné čisté přidané hodnoty v B, BO a H výrobních oblastech? Přidaná hodnota je v B a BO VO odčerpána ze 68,4 % v roce 1998 osobními náklady, v roce 1999 ve výši 70,7 % a 68,9% v roce 2000. V horské VO je podíl přidané hodnoty odčerpáný osobními náklady ještě vyšší a to z 82,8 % v roce 1998, 92,9 % v roce 1999 a 85,2 % v roce 2000. Zda je to způsobeno neodpovídající odměnou pracovní síle se můžeme přesvědčit v tabulce č. 4, ve které jsou uvedeny průměrné roční mzdy přepočtených pracovníků v jednotlivých výrobních oblastech.

⁵ Výrobní faktor půda je již odměněn formou nájemného, které je zahrnuto ve výkonové spotřebě – ve výsledovce řádek číslo V08

⁶ viz argument uvedený níže – nelze jednoznačně vyloučit vliv dotační politiky z hodnocení efektivnosti podniků

Tabulka č. 3: Čerpání přidané hodnoty v letech 1998-2000 v Kč/ha z.p.:

		PH	ON	% ON na PH	daně	odpisy	CPH
R+K	1998	16423	10649	64,8	821	4799	153
R+K	1999	14456	9568	66,2	741	6038	-1891
R+K	2000	14533	8828	60,7	809	4841	55
B+BO	1998	17257	11807	68,4	571	5004	-125
B+BO	1999	15211	10751	70,7	493	5010	-1043
B+BO	2000	16207	11167	68,9	531	5219	-709
H	1998	12120	10035	82,8	282	4262	-2458
H	1999	10840	10074	92,9	327	4380	-3940
H	2000	11719	9989	85,2	320	4575	-3166

Tabulka č.4: Průměrná roční mzda přepočteného pracovníka v podnicích podle výrobních oblastí (v Kč na přepočteného pracovníka a rok):

	Ř+K			B+BO			H		
	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1998	1999	2000
min	100.924	97.842	98.568	104.995	104.916	104.140	82.769	93.865	94.433
průměr	120.614	119.089	125.921	120.651	117.424	123.718	101.443	106.566	109.013
medián	114.240	119.231	127.329	123.169	114.043	126.696	108.401	104.826	111.314
max	149.333	152.193	156.658	128.319	131.685	139.772	121.897	121.337	122.587

V nejúrodnějších oblastech je průměrná roční mzda v následujících třech letech nejvyšší a tedy i odpovídá nejvyšší dosažené efektivnosti. Průměrné mzdy v bramborářské a bramborářsko-ovesné výrobní oblasti se výrazně neliší od průměrné mzdy v podnicích v nejúrodnějších oblastech. Situace je výrazně odlišná u podniků v horské výrobní oblasti, kde je průměrná mzda v roce 1998 na úrovni 84,1 % průměrné mzdy podniků v řepařské výrobní oblasti, v roce 1999 na úrovni 89,5 % a v roce 2000 na úrovni 86,5 %.

Existuje zde tedy asi 17 % mzdová disparita mezi nejúrodnějšími a horskou oblastí. Tuto disparitu potvrzují i další statistické charakteristiky polohy. Téměř 90 % čerpání účetní přidané hodnoty osobními náklady v horské výrobní oblasti není tedy způsobeno nadhodnocenou průměrnou roční mzdou přepočtených pracovníků.

Diskuse:

V tento okamžik je třeba upozornit na dvě významné skutečnosti, které výrazně působí na úspěšnost podniku měřené pomocí ukazatele účetní čisté přidané hodnoty. Druhý argument velmi výrazně působí v neprospěch horských výrobních oblastí, neboť nedostatečně ohodnocuje výkonnost podniků v této oblasti.

Za prvé: vliv dotací na podnikovou ekonomiku není možno striktně vyloučit odečtením nebo nezahrnutím dotací do ekonomického výsledku, v našem případě přidané hodnoty, protože řada dotací působí produktivně např. přes 70 % podporovaných úvěrů představují investiční úvěry, jejichž efekt se projevuje ve zvýšení úspor provozních nákladů a lepší technologie umožňují zkrácení agrotechnických opatření. Kapacita nově pořízených kapitálových statků může být tedy využita na poskytování služeb. Snížení provozních nákladů případně zvýšení tržeb za služby se promítá do účetní přidané hodnoty. Proto se již v přidané hodnotě i bez nezapočtení dotace projevuje její pozitivní vliv na zvýšení tohoto ukazatele.

Za druhé: Především podniky v horských výrobních oblastech ale i v ostatních méně příznivých a nejméně v nejhodnějších oblastech pro zemědělskou činnost **produkuji veřejné zboží v podobě údržby krajiny a zachování „atraktivitu“ rozmanitého rázu venkova. Vzhledem k tomu, že tyto statky neprocházejí trhem, tak nejsou a ani nemohou být tržně oceněny.** Jejich úhrada je tedy zajištěna dotační politikou státu. **Bylo by tedy vhodné započítat do výkonů, ze které se odvíjí přidaná hodnota, část dotačních podpor, které jsou poskytovány zemědělským podnikům za veřejné zboží tj. za údržbu krajiny.** Stanovení a oddělení takovýchto podpor je velice náročné a nelze jednoznačně stanovit, ale poskytlo by věrnější obraz o ekonomické efektivnosti zemědělských podniků. Nikoliv však nevěrnější, protože i ukazatel, nazvěme jej např. **environmentální čistá přidaná hodnota**⁷), který je ovlivněn investiční a odpisovou politikou podniku a dále dotační politikou státu. O míře efektivnosti zemědělských podniků, měřené tímto ukazatelem by výrazně rozhodovala schopnost státu objektivně stanovit odměnu za údržbu krajiny.

Z výše uvedených důvodů je další hodnocení prováděno pomocí ukazatele čisté přidané hodnoty při současném použití ukazatele, který se nazývá **výsledek hospodaření**⁸). Výsledek hospodaření je roven součtu čisté přidané hodnoty a všech dotací – v našem případě zjištěných z dotazníkového šetření – a vyjadřuje efektivnost provozní činnosti podniku se zohledněním podpory státu. Hodnocení pomocí obou ukazatelů umožní vizuální pohled na působení dotační politiky státu. Oba ukazatele jsou vyjádřeny relativně jako podíly na celkových výkonech podniku, aby se zamezilo působení výše zmíněného negativního vlivu vyjádření ukazatelů na 1 ha z.p.

Dále je věnována pozornost zkoumání závislosti pomocí regresní analýzy mezi velikostí čisté přidané hodnoty a výnosu hospodaření na ha zemědělské půdy vyjádřené % podílem na celkových výkonech (závisle proměnná) a (nezávisle proměnnými):

- 1) výrobním přírodními podmínkami charakterizovanými průměrnou nadmořskou výškou obhospodařované z.p. jednotlivých podniků.
- 2) výrobním zaměřením charakterizovaným procentickým podílem tržeb ze živočišné výroby na celkových tržbách

Grafy č.7-18: viz příloha:

Z grafů č. 7-9, vyplývá nepřímá závislost mezi velikostí čisté přidané hodnoty vyjádřené podílem na celkových výkonech podniku a přírodně klimatickými podmínkami reprezentovanými průměrnou nadmořskou výškou. S rostoucí průměrnou nadmořskou výškou se zhoršují přírodně klimatické podmínky především pro rostlinnou výrobu.

Proto výnosnost měřená pomocí podílu účetní čisté přidané hodnoty po úhradě základních výrobních faktorů na celkových výkonech klesá s rostoucí průměrnou nadmořskou výškou. Zajímavé je nasazení úrovně trendové křivky, protože v roce 1998 je mírně nad osou x. V roce 1999 došlo k výraznému poklesu cen zemědělských výrobců a tudíž úroveň nasazení křivky trendu se přesouvá do záporných hodnot. V roce 2000 dochází k cenovému růstu a křivka trendu se opět vrací do téměř shodné pozice jako v roce 1998.

⁷ Ukazatel environmentální čistá přidaná hodnota = čistá přidaná hodnota + dotační podpora za údržbu krajiny

⁸ Ukazatel výsledek hospodaření = čistá přidaná hodnota + veškeré přijaté dotace

Výsledek hospodaření je používán zejména ve Francii. Podle názoru řešitelů bude nabývat na významu s ohledem na rostoucí podíl kompenzačních plateb na celkovém příjmu farmářů v EU.

Druhý sloupec grafů vyjadřuje závislost čisté přidané hodnoty zvýšené o dotace tedy mezi výnosem hospodaření a opět na průměrné nadmořské výšce. Ve srovnání s předchozími grafy je možné vysledovat pozitivní vliv působení dotační politiky na výsledky podniků, neboť dochází ke zmírnění sklonu dolů skloněné křivky a posunutí celkové úrovně hodnot o cca 5 procentích bodů, ne-li ke změně sklonu v roce 1999.

Koeficienty determinace pro případ závislosti čisté přidané hodnoty na průměrné nadmořské výšce s hodnotou 33,6 v roce 1998, 18,4 v roce 1999 a 25,8 v roce 2000 vypovídají o mírné těsnosti závislosti mezi čistou přidanou hodnotou příp. výnosem hospodaření a nadmořskou výškou. Grafické vyjádření potvrzuje tendence k uvedeným závislostem.

Změna dotační politiky ve prospěch méně příznivým oblastem a podporám na agroenvironmentální účely je vedle grafického znázornění patrná z tabulky č. 2, neboť v Ř+K výrobní oblasti činily dotace 1 684 Kč/ha v roce 1998, 1956 Kč/ha v roce 1999 a v roce 2000 došlo ke zvýšení na 3 951 Kč/ha. V B+BO výrobní oblasti došlo ke zvýšení z 2 212 Kč/ha na 3 375 Kč/ha v roce 2000. U podniků v horské výrobní oblasti došlo k relativně menšímu nárůstu podpor 3 935 Kč/ha v roce 1998 na 4 736 Kč/ha v roce 2000 z důvodů poskytnutí mimořádné podpory na úhradu škod způsobených suchem podnikům v úrodnějších oblastech. Nejvýraznější nárůst dotací na ha z.p. je v případě Ř+K výrobní oblasti a to z důvodu poskytnutí státní finanční podpory ke zmírnění následků škod na porostech způsobených suchem v roce 2000. V horské výrobní oblasti došlo mezi léty 1998 a 2000 k průměrnému nárůstu dotací o 801 Kč/ha z.p.

Pro případ závislosti ekonomické efektivity a výrobního zaměření vyjádřeného podílem tržeb ze ŽV na celkových tržbách uvedených v grafech č. 13-18 v příloze platí shodný závěr, že s rostoucím podílem tržeb ze ŽV klesá ekonomická efektivnost. Podobnosti průběhu závislosti je možné si vysvětlit tím, že s rostoucí průměrnou nadmořskou výškou klesá vhodnost půd pro pěstování komodit. Těsnost závislosti vyjádřená korelačním koeficientem je slabší v roce 1998 s hodnotou 19,1; 21,5 v roce 1999 a 2,5 v roce 2000 než v případě závislosti efektivity měřené pomocí podílu čisté přidané hodnoty nebo výsledku hospodaření na průměrné nadmořské výšce.

Závěr:

Výsledky výzkumu prokázali mírnou závislost efektu z podnikatelské činnosti v zemědělství na vnějších podmínkách podniků, které jsou představovány přírodně klimatickými podmínkami, a dále na výkyvech cen zemědělských výrobců. Úspěšnost podniků je dána především schopnostmi a dovednostmi řídicích pracovníků a jejich zaměstnanců, protože i v nejlepších výrobních podmínkách dosahovaly některé podniky záporné hodnoty podílu čisté přidané hodnoty na výkonech. Naopak i v horších výrobních podmínkách tj. v B+BO výrobní oblasti cca 50 % podniků dosáhlo kladné hodnoty.

V posledních 3 letech došlo k výrazné změně dotační politiky s posunem k podpoře environmentálních služeb. To je velká příležitost pro zemědělské podniky ve znevýhodněných oblastech pro diversifikaci jejich činnosti do produkce veřejného zboží, neboť výdaje agrární politiky do environmentální oblasti se umísťují na třetím místě (za modernizací a restrukturalizací zemědělských podniků a za podporami na zlepšení ekonomické situace zemědělských podniků) s průměrným podílem 16,1 % v období 1995-2000 avšak s dynamickým nárůstem v posledních třech letech (s podílem na celkových podporách kolem 22,2 %). Přičemž dotační politika státu se bude s ohledem na požadavky Evropské unie orientovat směrem na podporu environmentálních opatření a opatření na rozvoj venkova.

Při hodnocení ekonomické efektivity zemědělských podniků třeba zohlednit vliv dotační politiky na finanční situaci podniků pomocí ukazatele vycházejícího z upravené účetní

přidané hodnoty a to za jednotlivé výrobní oblasti a podle nového přístupu hodnocení, kterým je zařazení podniků do LFA.

Při hodnocení ekonomické efektivity je třeba si uvědomit dvě významné skutečnosti, které výrazně působí na úspěšnost podniku měřené pomocí ukazatele účetní čisté přidané hodnoty. Druhý argument velmi výrazně působí v neprospěch horských výrobních oblastí, neboť nedostatečně ohodnocuje výkonnost podniků v této oblasti.

Prvý argument představuje, že vliv dotací na podnikovou ekonomiku není možno striktně vyloučit odečtením nebo nezahrnutím dotací do ekonomického výsledku, v našem případě přidané hodnoty, protože řada dotací působí produktivně např. přes 70 % podporovaných úvěrů představují investiční úvěry, jejichž efekt se projevuje ve zvýšení úspor provozních nákladů a lepší technologie umožňují zkrácení agrotechnických opatření. Kapacita nově pořízených kapitálových statků může být tedy využita na poskytování služeb. Snížení provozních nákladů případně zvýšení tržeb za služby se promítá do účetní přidané hodnoty. Proto se již v přidané hodnotě i bez nezapočtení dotace projevuje její pozitivní vliv na zvýšení tohoto ukazatele.

Druhý argument je třeba zvážit skutečnosti, že podniky především v horských výrobních oblastech ale i v ostatních méně příznivých a nejméně v nejvhodnějších oblastech pro zemědělskou činnost **produkuje veřejné zboží v podobě údržby krajiny a zachování „atraktivitu“ rozmanitého rázu venkova. Vzhledem k tomu, že tyto statky neprocházejí trhem, tak nejsou a ani nemohou být tržně oceněny.** Jejich úhrada je tedy zajištěna dotační politikou státu. **Bylo by tedy vhodné započítat do výkonů, ze které se odvíjí přidaná hodnota, část dotačních podpor, které jsou poskytovány zemědělským podnikům za veřejné zboží tj. za údržbu krajiny.** Stanovení a oddělení takovýchto podpor je velice náročné a nelze jednoznačně stanovit, ale poskytlo by věrnější obraz o ekonomické efektivity zemědělských podniků

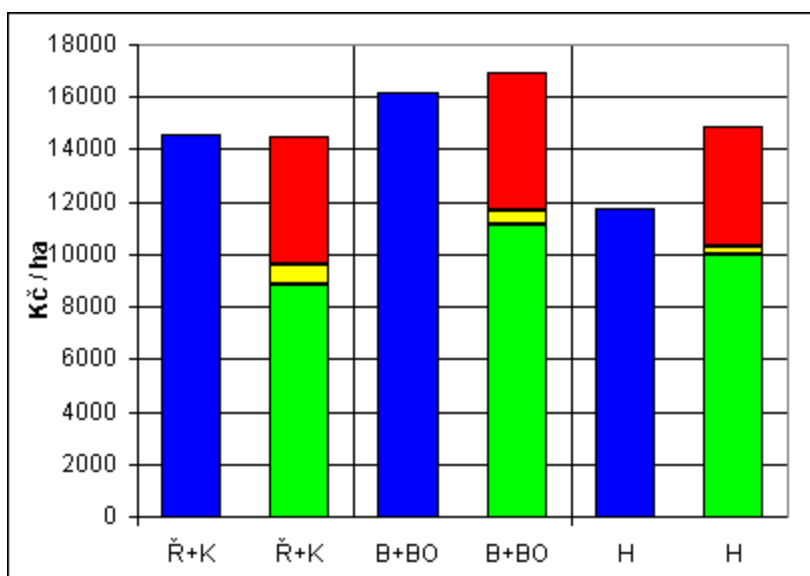
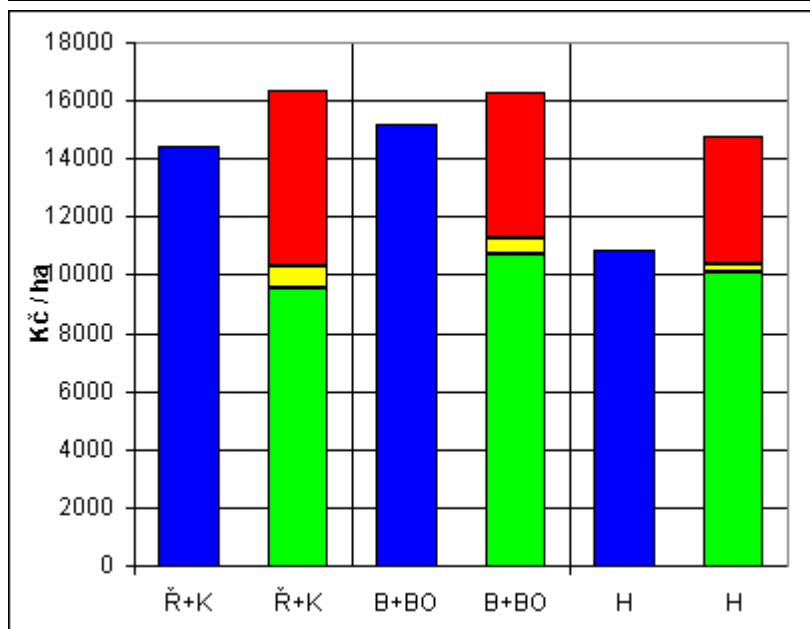
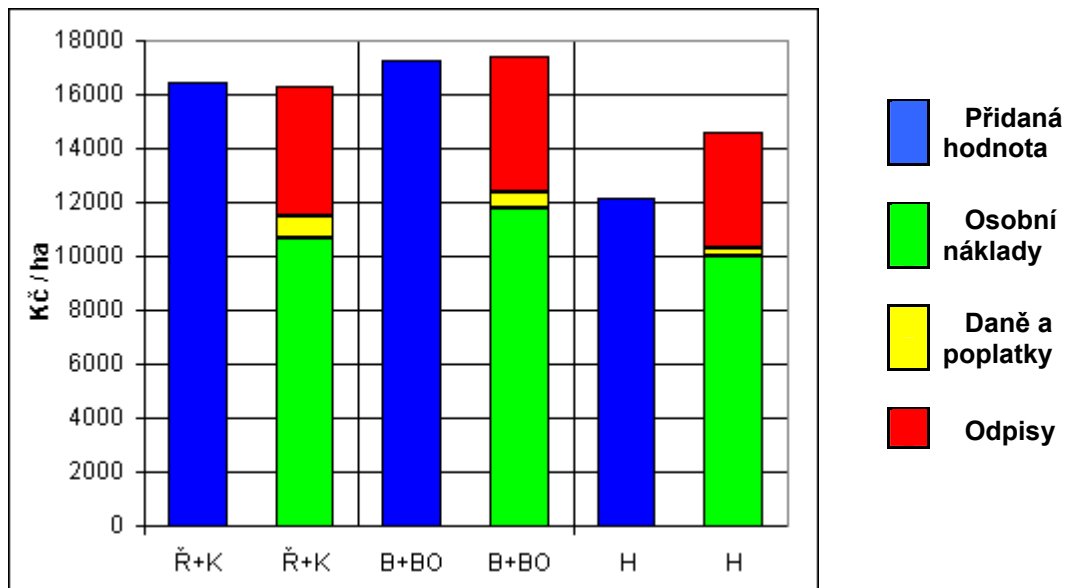
Je třeba vzít na zřetel, že tyto závěry jsou platné na výběrový soubor čítající 23 podniků zemědělské prvovýroby.

Literatura:

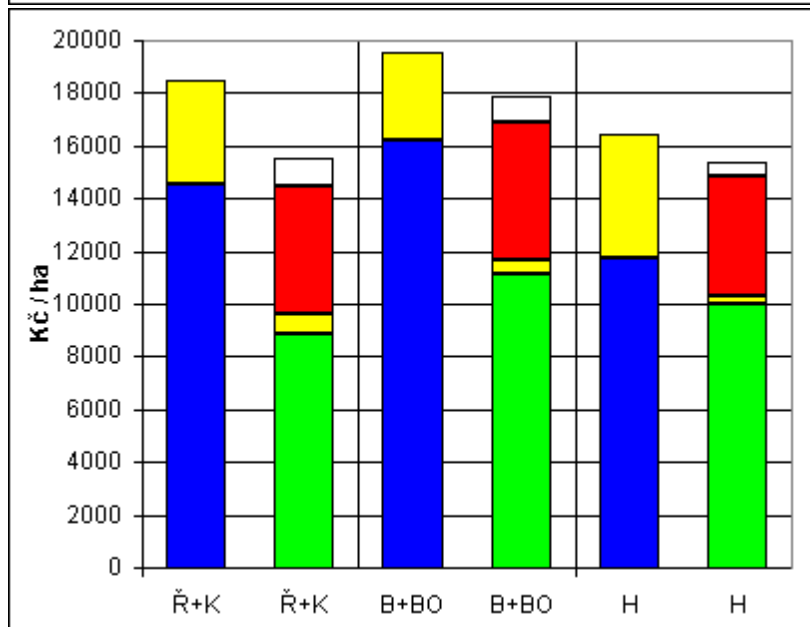
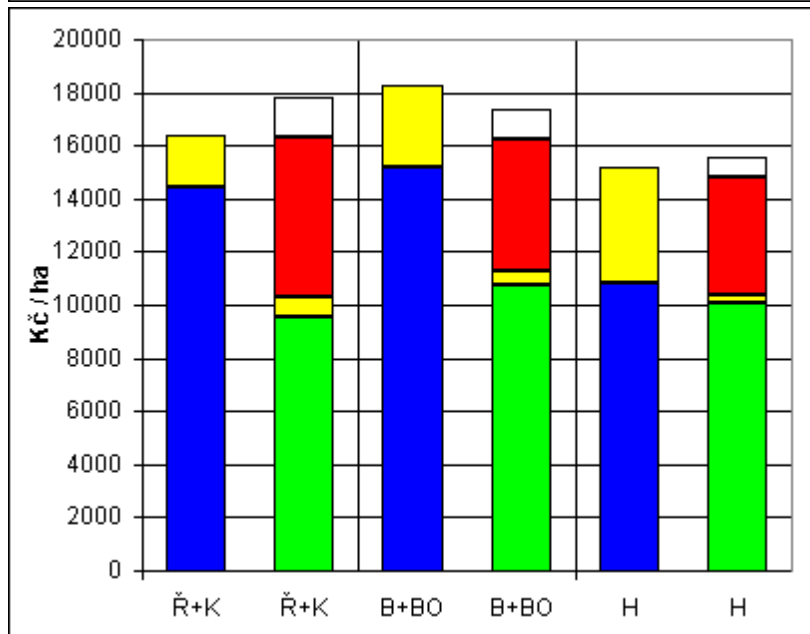
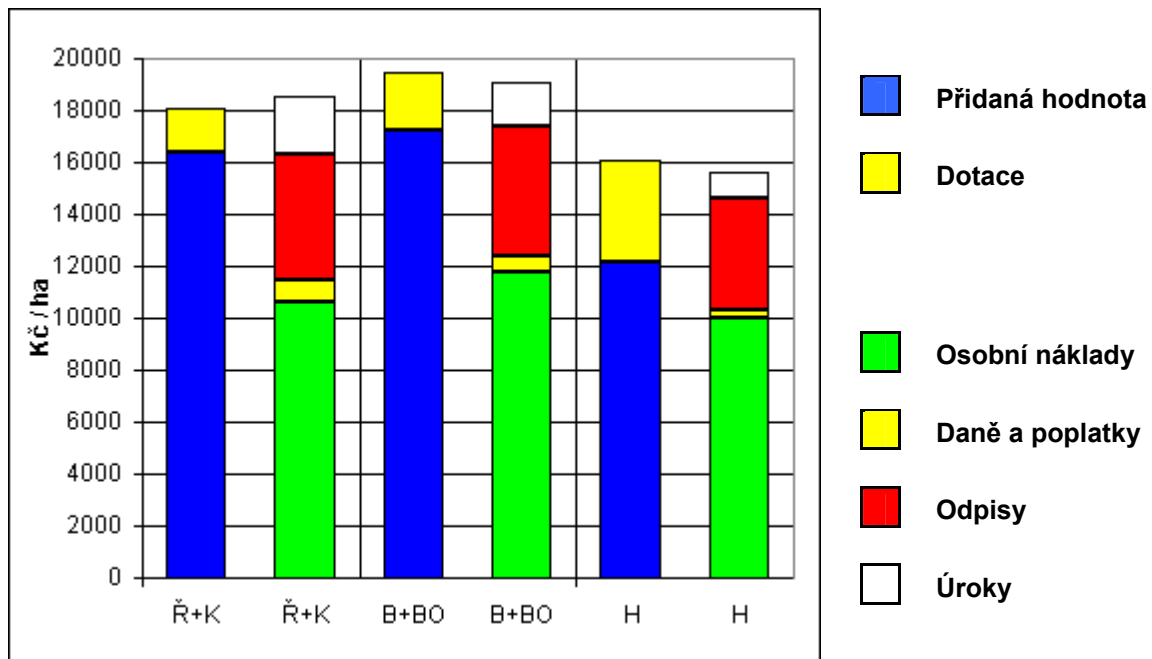
1. Kislingerová, V., Neumaierová, I., Vybrané příklady firemní výkonnosti podniku, VŠE v Praze, Praha, 1998,
2. Doucha, R., Finanční analýza podniku, VOX Consult, Praha, 1996,
3. Valach, J., Finanční řízení a rozhodování podniku, Nad zlato, Praha, 1993,
4. Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 1998, 1999, 2000 "Zelená zpráva", Mze ČR, Praha, 1999, 2000, 2001
5. Živělová, I.+II., Finanční řízení podniku I, MZLU v Brně, Brno, 1998,
6. Doucha, T., Předpoklady zvyšování konkurenceschopnosti českého zemědělství, Agrární perspektivy VIII. , Sborník prací z mezinárodní konference 1.díl „Agrární perspektivy IX., ČZU PEF Praha, 1999
7. Bervidová., L.: Produktivita práce jako faktor konkurenceschopnosti, Sborník prací z mezinárodní vědecké konference „Agrární perspektivy IX., ČZU PEF Praha, 2001
8. Gorton, M. and Davidova, S.: Farm Productivity and Efficiency in th CEE Applicant Countries: a synthesis of results, Work Package 5, June 2001, www.aqp.uni-bonn.de
9. Aktuální ekonomická problematika zemědělských podniků, Sborník z konference, VÚZE 2001, Praha,
10. Hoppe, R.A.:Structural and Financial Characteristics of U.S. Farms: 2001 Family Farm Report, U.S. Department of Agriculture, Bulletin No. 768
11. Vojtíšek, M.: Rozbor vývojových trendů ekonomiky podniků zemědělské výroby podle třídění podniků a metodiky EU a metodiky finančního hodnocení, VÚZE 2001, Praha

PŘÍLOHA

Grafy č. 1-3: Rozdělování vytvořené přidané hodnoty v letech 1998 - 2000 v Kč / ha

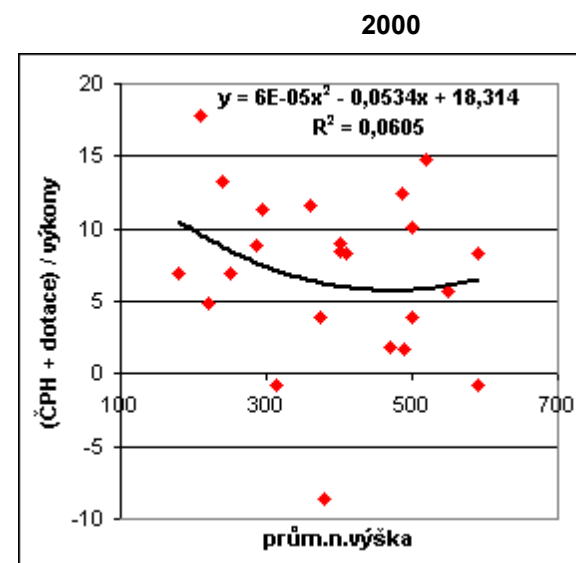
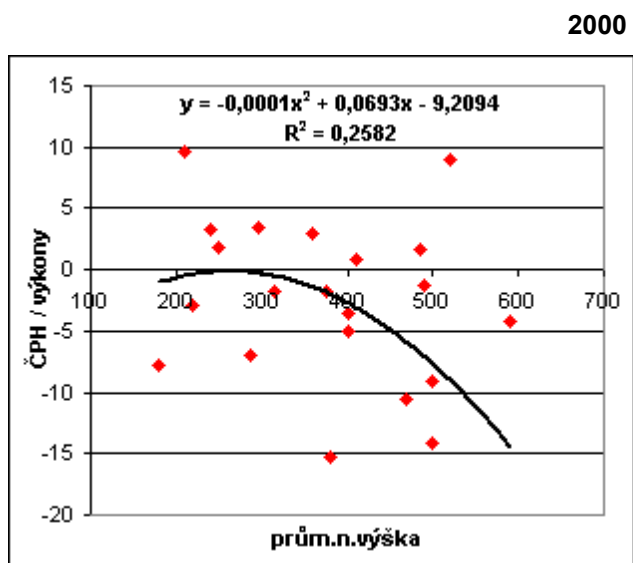
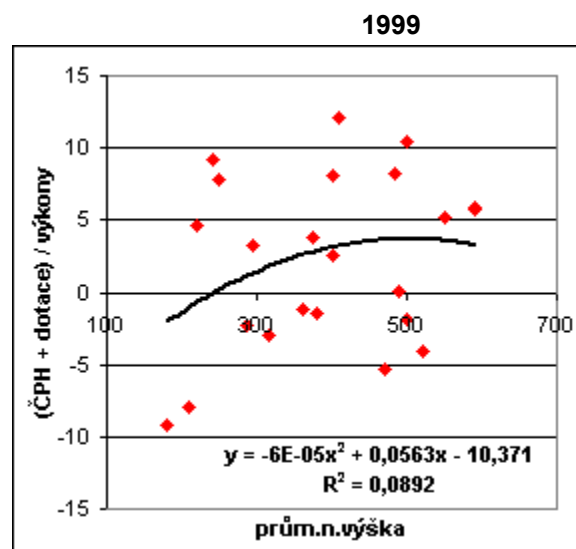
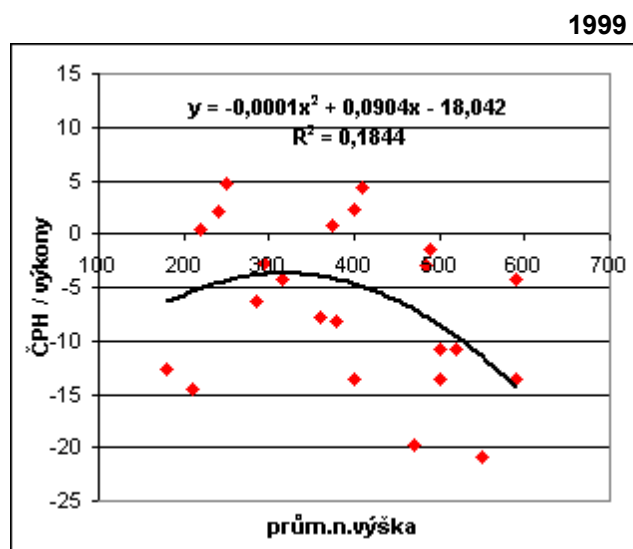
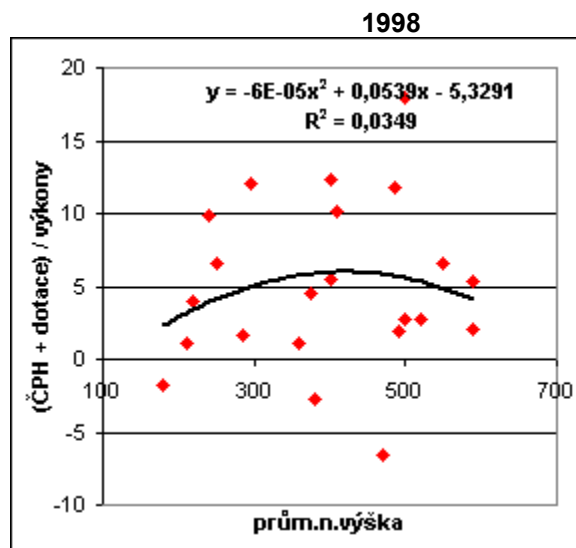
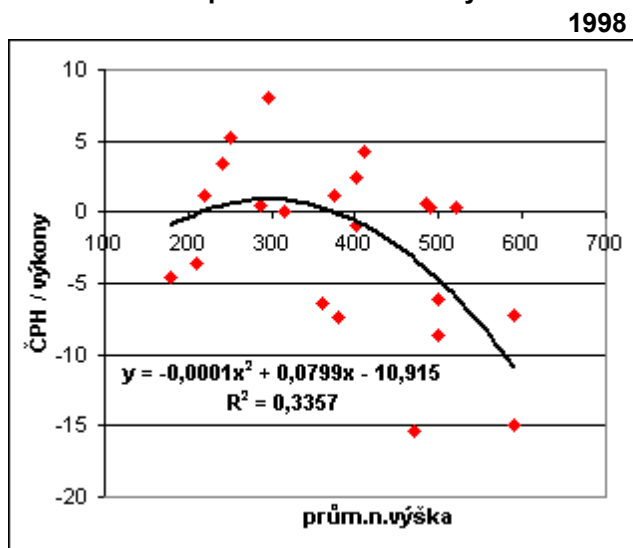

Grafy č. 4-6: Rozdělování vytvořené přidané hodnoty v letech 1998 - 2000 v Kč / ha se zohledněním dotací a nákladových úroků

Grafy č. 7-9: Závislost mezi velikostí podílu ČPH na výkonech a prům.nadmořskou výškou:
 Grafy č. 10-12: Závislost mezi velikostí podílu výnosu hospodaření (ČPH+dotace) na výkonech

a prům.nadmořskou výškou:

Grafy č. 13-15: Závislost mezi velikostí podílu ČPH na výkonech a podílem tržeb ze ŽV na celkových tržbách v letech 1998-2000:

Grafy č. 16-18: Závislost mezi velikostí podílu výnosu hospodaření (ČPH+dotace) na výkonech a podílem tržeb ze ŽV na celkových tržbách v letech 1998-2000:

